

Green University

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO VILOYAT EKOLOGIY, ATROF MUHITNI MUHOFAZA
QILISH VA IQLIM O‘ZGARISHI BOSHQARMASI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
GREEN UNIVERSITY - MARKAZIY OSIYODA ATROF MUHIT VA
IQLIM O‘ZGARISHINI O‘RGANISH UNIVERSITETI
KAZAN FEDERAL UNIVERSITETI
TYUMEN DAVLAT UNIVERSITETI
M. AKMULLA NOMIDAGI BOSHQIRDISTON DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
OMSK DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
UI GREENMETRIC – XALQARO REYTING AGENTLIGI

IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA CHO‘L – VOHA
EKOSISTEMASI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR
MAVZUSIDAGI XALQARO SIMPOZIUM

MATERIALLARI

BUXORO – 2023

**“IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA CHO‘L – VOHA EKOSISTEMASI:
MUAMMOLAR VA YECHIMLAR” MAVZUSIDAGI XALQARO SIMPOZIUMNING**

DASTURIY QO‘MITASI TARKIBI:

Xamidov O.X.	Buxoro davlat universiteti rektori, i.f.d., prof.
Rasulov T.H.	Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d. (DSc), prof.
Jo‘raev A.T.	Xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektor, i.f.n., dots.
Umarov M.A.	Buxoro viloyat Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi boshqarmasi boshlig‘i
Salixov J.	Markaziy Osiyo atrof-muhit va iqlim o‘zgarishlarini o‘rganish universiteti - Green University, i.f.d., prof.
Tolstikov A.	Tyumen davlat universiteti birinchi prorektori
Bolshanik P.V.	Omsk davlat pedagogika universiteti dotsenti, i.f.f.d.
Ulengov R.A.	Kazan federal universiteti kafedra mudiri, g.f.n., dots.
Latipova Z.	Boshqirdiston davlat pedagogika universiteti dotsenti, g.f.n.
Xolov Y.D.	Ekologiya va geografiya kafedrasini mudiri, b.f.f.d. (PhD), dots.

TASHKILY QO‘MITASI TARKIBI:

Rasulov T.H.	Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d. (DSc), prof.
Niyozov E.D.	Tabiiy fanlar faklteti dekani, t.f.n., dots.
Yavmutov D.Sh.	Iqtisodiyot va turizm faklteti dekani, i.f.f.d. (PhD), dots.
Nurov Z.S.	Ta‘lim sifatini nazorat qilish bo‘limi boshligi, i.f.f.d. (PhD)
Xolliev A.E.	Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, b.f.d.
Haitov Y.Q.	Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, g.f.d.
Toshov X.R.	Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.n
Norboeva U.T.	Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, b.f.d.
Ergasheva M.K.	Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.f.d. (PhD)
Halimova G.S.	Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.f.d. (PhD)
Boltaeva Z.A.	Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti b.f.f.d. (PhD)
Qodirov A.A.	Ekologiya va geografiya kafedrasini katta o‘qituvchisi
Nematov A.N.	Ekologiya va geografiya kafedrasini katta o‘qituvchisi
Ataeva R.O.	Botanika va o‘simliklar fiziologiyasi kafedrasini dosenti, g.f.f.d. (PhD),

suhbatlar bola uchun juda ta'sirli bo'lishi, ular xotirasida umrbod saqlanib qolishi kerak. Tabiat haqidagi suhbat tuzilishi jihatidan qanchalik xilma-xil va hissiyotga boy bo'lsa, bola tafakkurini rivojlantirish va nutqini o'stirishda, ularga ekologik ta'lim va tarbiya berishda shunchalik foydali bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim, asosan, oila sharoitida kechadi. O'zbek oilalarida "harom-halol", "uvol", "gunoh-savob" kabi tushunchalar ko'proq ekologik vaziyatlar (masalan, nonning oyoq ostiga tushishi, suvning iflos qilinishi, jonivorlarga shafqatsiz munosabatda bo'lish, dov-daraxtlarni sindirish va boshqalar) yuzaga kelganda qo'llanadi. Masalan, "Hoy, o'g'lim, qushlarga tosh otma, gunoh bo'ladi, hayvonlarga tegib qiynama, ularning ham sen va bizga o'xshab joni bor. Hoy, qizim, mag'zavani suvga to'kma, gunoh bo'ladi..."

Kattalrning duolari-bu odam taqdiri uchun yaxshi niyat bildirish, o'nib-o'sishga rivoj tilash demakdir. Zero, "Oltin olma, duo ol, duo oltin emasmi?" deyishadi qariyalarimiz. "Umring uzoq bo'lsin", "Qo'ling dard ko'rmasin", "Yurtimiz tinch, osmonimiz musaffo bo'lsin" tilaklari mehnatga, intizomga, odamiylikka, tabiatni musaffo saqlashga chorlaydi. Bularning zaminida ekologik mazmun ham yotadi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki bolaning tabiat bilan o'zaro aloqada amalga oshadigan har qanday ko'rinishdagi faoliyatida idrok va hissiyot, xotira va taffakur, diqqat, hayolot, iroda qatnashadi, uning atrof muhitga bo'lgan qiziqishi ortadi, bilishga ehtiyoji rivojlanadi, nutq o'sadi, ekologik muammolarga nisbatan ma'suliyatli munosabat oilada shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi-T.: "O'zbekiston", 2008.
2. "Sanitariya nazorati to'g'risida"gi qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami.-T.;2006 y., 41-son.
3. "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida" gi qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami.-T., 2004 y., 25-son.

SHAXS XUSUSIYATLARI SHAKLLANISHIDA OILADAGI EKOLOGIK TARBIYANING O'RNI

Ochilova N.R.

Buxoro davlat universiteti Ekologiya va geografiya kafedrası

Milliy o'zini-o'zi anglashga ta'sir etadigan ekologik madaniyat ijtimoiy ong tizimida o'ziga xos mavqega egadir. Ekologik tafakkur, ekologik madaniyat va milliy o'zini-o'zi anglash kabi xususiyatlar shakllantirilishi va rivojlantirilishi lozim bo'lgan o'zaro bog'liq jarayonlardir. Ekologik madaniyatning rivojlantirilishi bilan uzviy bog'liq muammolardan biri- biosfera, evolutsiya, insoniyat, sotsium, vaqt, ekologik iqtisod, xayotiy tizim va atrof-muhit o'rtasidagi ekologik muvozanat, turli sivilizatsiyalarning ekologik madaniyati xususidagi keng ko'lamli, yaxlit, planetar miqyosdagi tafakkurni shakllantirishdir. Zotan, Respublikamizning birinchi Prezidenti I.A.Karimov [1] ta'kidlaganlaridek: "Ekologiya hozirgi zamonning keng miqyosdagi keskin ijtimoiy muammolardan biridir. Uni hozirgi kuni va kelajagi ko'p jihatdan yana shu muammoning hal qilinishiga bog'liqdir".

"Ekologik tafakkur", "ekologik ong" negizida inson tabiat kuchlarini tushunish va ular ustidan o'z hukmronligini o'tkazishdan oldin unga qadriyat sifatida qarash, uning bilan extiyotkorona munosabatda bo'lish zaruriyatini anglash imkonini beradigan yangi obrazlar va belgilar tizimini yaratadi. Hozirgi kunda barcha olimlar insoniyatga yangicha psixologiya va yangicha tafakkurga (insoniyatni tanazzuldan saqlab qolish imkoniyatini beradigan) o'tishni taklif etishmoqda [2].

Ilm-fan tufayli inson tabiatga bo'lgan munosabatini subyektning obyekt bilan bo'lgan munosabatiday ko'ra boshlanadi. U o'zini subyekt, tabiatni obyekt sifatida ko'zdan kechirmoqda. Biroq, inson tabiatda uyg'un yashashi uchun nafaqat undan chetlashishi, balki u

bilan o'zaro identifikatsiyalash qobiliyatini ham saqlab qolishi lozim. Tabiatga obyekt sifatida munosabatda bo'lish begonalashishga asos bo'lsa; tabiatga subyekt sifatida munosabatda bo'lish-u bilan identifikatsiyalashishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Tabiatni muhofaza qilish zaruriyatini e'tirof etish negizida turli qadriyatlar yo'nalishlari yetishi mumkin. Bir tomondan, iqtisodiyot va sanoatning taraqqiyoti uchun zarur resurs sifatida tushuniladigan tabiiy muhit- jamiyat, ijtimoi-madaniy rivojiga nisbatan ilgari surilsa, mazkur ma'noda, tabiiy muhitni muhofaza qilish tabiatdan ratsional foydalanishga monandir va uodamzot hamjamiyati taraqqiyotini ta'minlaydi. Boshqa tomondan, tabiiy muhit ijtimoiy-madaniy voqealikka kiritilgan yoki kiritilmaganidan qat'iy nazar, ustuvor qadriyat sifatida tushunilishi ham mumkin. Bunday vaziyatda "atrof-muhitni muhofaza qilish" termini, tabiat insoniyat faolligi rivoji sharti sifatida tushunilishini taqozo qiladi, mohiyatan tabiiy muhit ijtimoiy-madaniy voqealikka nisbatan bo'lgan ahamiyatidan qat'iy nazar o'ziga xos qiymatga ega inson hamjamiyati va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tizimi bilan almashtiriladi. Aynan shuning uchun insonning ekologik ongini, uning atrof muhitga bo'gan munosabatini o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur muammoning psixologik o'rganilishi tabiiy muhitga nisbatan bir xil mazmundagi munosabat mavjud emasligini ko'rsatmoqda.

Ma'lumki, inson birgina psixikaning emas, balki ijtimoiy sifatlar egasi hamdir. Ijtimoiy rollarni bajarish ushbu rol egasining qadriyatlariga zid bo'lishi mumkin. U ishdan tashqari paytda faolo "tabiat shaydosi" bo'lishi bilan birga, ishlab jarayoni mantiqqa bo'ysungan holda, ekologik zarar yetkazishi ham mumkin.

Ekologik tarbiya va ekologik madaniyatni shakllantirish uni rivojlantirish biz bilamizki tarbiya o'chog'I bo'lgan oiladan boshlanadi. Oila-kishilar hayotining eng muhim qismi, fuqarolik jamiyatining tayanch nuqtasidir. Bu muqaddas maskanda inson dunyoga keladi, aynan mana oilada u ma'naviy va axloqiy jihatdan kamol topadi va tarbiyalanadi. Har tomonlama mukammal va komil bo'lgan farzandlar yurt boyligi hamda kelajagimiz vorislaridir. Zero, ular dunyoda inson degan buyuk zotni avlodlar davomiyligini ta'minlovchi bo'g'in bo'lib, aynan sog'lom, aqlli, zexnli, yaxshu xulqli, farzand millat obro'si, millat iftixoriga aylandi. Oila-jamiyat asosi, ulkan ijtimoiy kuch hisoblanadi. Ekologik tarbiyalanganlikning ilk qadamlari ham aynan oilada qo'yiladi.

Ekologik tarbiya bu, insonning ekologik bilimlardan amaliy faoliyatida, ta'lim, tarbiya jarayonida samarali foydalana olishning namoyon bo'lishidir.

Qayd qilish lozimki, shaxs ekologik madaniyati shakllanishining o'ziga xos xususiyatidan biri, uning tabiat bilan munosabtlarining chuqurlashishida, uyg'unlashuvida ya'ni tabiat bilan insonning aloqasi mavjudligi, insonning tabiiy resurslardan foydalanish faoliyati bilan chambarchas bog'liklikini va yagona zanjirni tashkil qiladi. Shuning uchun ham bolalar ekologik tarbiyasida oilaning roli muhim ahamiyat kasb etadi. Inson tug'ilgan kundan boshlab tevarak atrofda bo'layotgan voqealikka shaxsiy munosabatini oilada olgan ta'lim-tarbiyasiga tayanib, turli darajada bildiradi, namoyon qiladi. Shunday ekan bolalikdagi tabiatga bo'lgan munosabat ham oila a'zolarining tabiat haqidagi umumiy tushunchasi, ilmiy axborotlarga ega ekanligi bilan chambarchas bog'liqdir. Jumladan uning suv resurslarini tejash, uni isrof qilmaslik, ifloslantirmaslik haqidagi dastlabki tasavvuri ham oilada vujudga keladi.

Ekologik tarbiya mazmuniga doir masalalar inson ongidagi mavjud ijtimoiy holatlar, ya'ni atrof muhitni bilish, qadriyatlarga amal qilish va psixologik shart-sharoitlar bilan bog'liqdir. Ta'lim-tarbiya jarayonida bolada ekologik madaniyatni shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, tarbiya usullaridan foydalanish, an'anaviy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalab bolalikdan tabiatga mehr uyg'otish, atrof-muhitga nisbatan ma'suliyatli bo'lish, Vatanimiz tabiati go'zalligini ko'ra bilish va uni asrab-avaylash, o'zgaralar mehnatini qadrlash kabi tushunchalar singdirilganda bola qalbida ekologik tarbiyaning ilk kurtaklari paydo bo'ladi. Ekologik madaniyatni shakllantirishda oila va ta'lim muassasalarining hamkorligi samarali natija berishi uchun uzviylik muhim hisoblanadi. Ekologik tarbiyada bolani ishontirish uslubi birlamchi ahamiyatga ega. Ushbu uslub mazmunini ekologik, axloqiy, estetik fikrlar yig'indisi

tashkil etadi, uning asosiy mohiyati shundan iboratki, u yoshlarning ham aqliy imkoniyatlariga, ham hissiy holatiga ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari oilada ekologik tarbiya bilan bevosita bog'liq bo'lgan an'analariga chuqur e'tibor ko'rsatish maqsadga erishishimizda muhi omil sanaladi. Jumladan qadimgi urf-odatlarimizda nonga hurmat, uni e'zozlash, suvga tuflamaslik, hayvonlarga ozor bermaslik bilan bogliq bo'lgan "Daraxtlarni sindirma, ekinlarni payxon qilma, yomon bo'ladi" kabi iboralar ekologik tarbiyaning oila bosqichidagi asosi bo'lib hisoblanadi. Agarda ota-ona tarbiya jarayonida o'z farzandiga mana shu tarbiyani singdira olsagina, kelajagimizbo'lgan farzandlarimizni ekologik tabiyalashga hissa qo'shgan bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, oilaning asosiy ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy vazifalarini qisqacha taxlil qilar ekanmiz, bolada shakllanadigan barcha hissiy, ruhiy tuyg'ular: mehribonlik, oqibatlilik, atrof muhitga nisbatan ma'suliyatlilik ota-ona ibrati orqali oilada shakllanadi va ta'lim muassasalarida bola ongida yanada mustahkamlanadi. Farzandining o'z zamonasining yuksak madanitali kishisi qilib tarbiyalashi uchun ota-ona unga jismoniy madaniyat, ijod madaniyati, reproduktiv madaniyat, kasbiy madaniyat, kiyinish madaniyati, mehnat madaniyati, muomala madaniyati, muloqot madaniyati, nutq madaniyati, ovqatlanish madaniyati, soglom turmush tarsi madaniyati, ekologik madaniyat kabi qator sohalarida bilim va tasavvurga ega bo'lish kerakligi haqida ma'lumot berishi kerak bo'ladi. Shuning uchun ham shaxs axloqiy, barqaror ekologik madaniyatni shakllantirish, uning ma'naviyatini oilada va mavjud ilmiy, tabiyaviy, uslubiy vositalar, ta'lim imkoniyatlari bilan mustahkamlash pedagogik jarayondagi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi-T.: "O'zbekiston", 2008.
2. Ergashov A.Umumiy ekologiya- T.: "O'zbekiston", 2003,-453b

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LANDSHAFTSHUNOSLIK ASOSLARI FANINING AHAMIYATI

Ergasheva Mavjuda Komiljonovna
G.f.f.d.

Axtamova Maftuna Rustam qizi
1-bosqich magistrant

Buxoro davlat universiteti Ekologiya va geografiya kafedrası ergashova.76@mail.ru

Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonlarini tashkil etishda 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-con "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'ricida»gi qarorlari hamda mazkur sohaga taalluqli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar asos bo'lib xizmat qiladi.

Keyingi yillarda bo'lajak geografiya fani mutaxassislarining landshaftshunoslik asoslari fani bo'yicha kasbiy tayyorgarligini zamonaviy ta'lim standartlariga moslashtirish, ilmiy va amaliy tayyorgarligini takomillashtirish, kasbiy faoliyatda zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish imkoniyatlarini orttirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda. Bugungi kunda zamonaviy landshaftshunoslik deganda nazariy landshaftshunoslik, landshaft metodologiyasi va amaliy landshaftshunoslik e'tirof etilmoqda. Ular ham o'z navbatida tarkibiy qismlardan iborat. Jumladan, nazariy landshaftshunoslik – umumiy landshaftshunoslik, landshaft morfologiyasi, landshaftlar tipologiyasi va tasnifi, landshaft geofizikasi, landshaft geokimyosi, landshaft biofizikasi, landshaft estetikasi, landshaft ekologiyasi, paleolandshaftshunoslik, akval landshaftshunoslikdan iborat bo'lsa, landshaft metodologiyasi, dala landshaft tadqiqotlari metodlari, landshaftshunoslikdagi matematik metodlar,

Xasanova Feruza Xurramovna. OLIY TA'LIM TIZIMIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	230
Ochilova N.R. OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA EKOLOGIK TARBIYA BERISH USULLARI	234
Ochilova N.R. SHAXS XUSUSIYATLARI SHAKLLANISHIDA OILADAGI EKOLOGIK TARBIYANING O'RNI	235
Ergasheva Mavjuda Komiljonovna, Axtamova Maftuna Rustam qizi. Oliy ta`lim muassasalarida Landshaftshunoslik asoslari fanining ahamiyati	237
Панасюк М.В., Пудовик Е.М., Сабирзянов А.М. ТЕХНОЛОГИИ ДИСТАНЦИОННОГО МОНИТОРИНГА ЭКОСИСТЕМ В НАПРАВЛЕНИИ ПОДГОТОВКИ «КАРТОГРАФИЯ И ГЕОИНФОРМАТИКА» КАЗАНСКОГО ФЕДЕРАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА	239
Halimova Gulshan Subhonovna. O'ZBEKISTON PAST TOG'LARINING LANDSHAFT- GIDROLOGIK IMKONIYATLARI XUSUSIDA	244
Halimova R.S., Halimova D.S. TUPROQ UNUMDORLIGINI OSHIRISHDA KIMYOVIY ELEMENTLARNING AHAMIYATI	246
Halimova G.S., Hamroeva M.Sh. QULJUQTOV TIZMASIDA MAHALLIY SUV RESURSLARINING MAVSUMIY SHAKLLANISH QONUNIYATLARI XUSUSIDA	249
A.A.Qodirov. GEOGRAFIYA TA'LIMINING BA'ZI BIR MUAMMOLARI XUSUSIDA	250